

LIETUVOS AUKŠTŲJŲ UNIVERSITETINIŲ MOKYKLŲ KŪNO KULTŪROS DĖSTYTOJŲ PROFESINIO IDENTITETO RAIŠKA

Giedrė Judita Rastauskienė, Kęstutis Kardelis, Laimutė Kardelienė, Saulius Kavaliauskas
Lietuvos kūno kultūros akademija, Kaunas, Lietuva

Giedrė Judita Rastauskienė. Socialinių mokslų edukologijos krypties doktorantė. Lietuvos kūno kultūros akademijos Informatikos ir kalbų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptis — socialinių-educacinių tyrimų planavimas ir analizė.

SANTRAUKA

Tyrimo metu analizuota Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto raiška: asmens savimonės dalis, apibrėžianti nuostatas dėl profesinės veiklos ir lemianti jo elgesį profesinėje veikloje.

Tiriamųjų imtį sudarė 120 dėstytojų (60 vyrų ir 60 moterų) iš devynių Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų, kurie atstovauja Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų visumai. Konstruojant nestandartizuotą tyrimo instrumentą remtasi kitų mokslininkų tyrimais (Jackson, 2002; Назарова, 2005). Sudarytas klausimynas, atskleidžiantis Lietuvos aukštųjų mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto raišką: santykį su profesija ir universitetu, požiūrį į pedagoginės-mokslinės veiklos galimybes bei į akademinės bendruomenės narių tarpasmeninius santykius. Taip pat tirta kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto ir jų sportinių pasiekimų sąsaja.

Tyrimo dalyvių nuostatos, interpretuotos naudojant duomenų standartizavimą, faktoringą analizę ir neparimetrinę statistiką, leidžia teigti, kad Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojų profesinio identiteto savikategorizacijos lygmuo emociškai pozityvus — labai išryškėja savo orumo pajautimas, pasididžiavimas aukštąja universitetine mokykla kaip darbo institucija, universiteto dėstytojo profesijos prasingumo suvokimas. Identifikacijos su įvairiomis akademinėmis grupėmis lygmuo yra silpnesnis ir reiškiasi šiomis mokslinės-pedagoginės veiklos realizavimo galimybėmis: pozityviais akademinės bendruomenės narių tarpusavio santykiais, savirealizacija, mokslinės veiklos perspektyva. Mokykliniais ir studijų metais susiformavęs sportinis kryptingumas yra svarbi aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto atsiradimo dalis ir tolesnio konstravimo prielaida.

Raktažodžiai: universitetas, kūno kultūra, dėstytojo identitetas, profesinis identitetas.

ĮVADAS

A pibūdinant viso žmogaus gyvenimo nuostatų ir veiklų seką, susijusią su darbine patirtimi, vartojama karjeros samprata. A. Valackienė (2005) nurodo dvi profesinės karjeros sampratos grupes. Pirmoji rodo biurokratinį požiūrį į karjerą ir yra grindžiama asmens tobulėjimu konkrečioje profesinėje srityje, nuoseklia darbo naša organizacijoje. Antroji apibrėžia asmens

viso gyvenimo įvairių vaidmenų seką bei patirtį, išreiškia šiuolaikinį požiūrį į karjeros procesą. Žinių visuomenės perspektyvoje planuojant karjerą mažėja organizacijos vaidmuo. Vis svarbesni, projektuojant karjerą, yra patys darbuotojai, kurie dirbdami organizacijoje, tikisi realizuoti savo poreikius, tikslus ir lūkesčius. J. Arnold (1997) šiuolaikinės karjeros sampratos netapatina su profesija

ir sieja ją su profesiniu pašaukimu — aktyviu ir ilgalaikiu polinkiu į tam tikrą veiklą, kurioje asmenybė išvelgia galimybes išreikšti bei panaudoti savo kūrybines galias ir taip įprasmiti savo gyvenimą. Svarbiausia profesinio pašaukimo dalis — profesinis kryptingumas, apimantis asmens motyvaciją, profesinius interesus, nuostatas, požiūrius ir įsitikinimus. Kitą reikšmingą profesinio pašaukimo dalį atskleidžia profesinis tinkamumas, apimantis individualius charakterio bruožus, psichologines ir fizines asmens savybes, galimybę dirbti tam tikroje profesinėje sferoje. Profesinis identitetas — prasminis profesinio kryptingumo, integralios asmenybės savybės, nusakančios profesinės veiklos poreikį ir pasirengimą jai, komponentas (Егорова, 2007). Profesinis identitetas reiškiasi profesine savimone, apibrėžiančia žmogaus nuostatas į savo profesinę veiklą ir lemia elgesio stilių bei veikimo būdus profesionaliomis situacijomis. Tai svarbiausias asmens profesinio tobulėjimo apibūdinimas, liudijantis pasirinktos profesijos priimtinumą kaip savirealizacijos ir tobulėjimo priemonę, savęs kaip profesionalo pripažinimą (Шнейдер, 2001).

Profesinės savivokos ir profesinio identiteto formavimosi tyrimai (Шнейдер, 2001; Поваренков, 2002; Трандина, 2005; Ермакова, 2007; Гарбузова, 2007; Гинятулина, 2007) vis dažniau sulaukia edukologų dėmesio. Pozityvus profesinis identitetas būtina sėkmingos universiteto dėstytojo socializacijos ir adaptacijos mokslo ir ugdymo institucijoje prielaida (Прихидько, 2006). Tai ne tik savo profesinės kompetencijos suvokimas, savarankiškumo jausmas, profesinės būties išgyvenimai, bet ir tam tikras mentalumas, savęs tapatumo su profesine bendruomene suvokimas, tos profesinės bendruomenės vertinimas (Юленкова, 2008). Dažniau atliekami kokybiniai tyrimai, kuriais norima suprasti universiteto dėstytojo profesinio identiteto turinį ir jo konstravimo ypatumus (De Simone 2001; Bailyn, 2003; Krabi, 2005; Nir, Zilberstein-Levy, 2006). Tiriama mokslo disciplinas sudarančių bendruomenių identiteto bruožai yra nulemti akademinio etoso ir istorinių priežasčių (Becher, 1989; Nixon, 1996; Samalavičius, 2006). Manoma, kad priklausymo akademinėi bendruomenei išpročiai įgyjami jau pirmaisiais studijų metais, pasireiškia doktorantūros metu ir ypač išryškėja įgijus mokslo laipsnį bei gavus darbą aukštojo mokslo institucijoje (Becher, 1989; Scheff, 1995; Samalavičius, 2006). Kai kurie autoriai (Becher, 1989; Samalavičius, 2006) daugelį universiteto dėstytojo savivokos ir iden-

tifikacijos problemų sieja su mokslinės bendruomenės disciplininė specializacija. Tačiau trūksta tyrimų, kurių metu būtų nagrinėjami jaunų integralių mokslo šakų, disciplininių bendruomenių identiteto konstravimo ir raiškos ypatumai. Plačiau nagrinėta universiteto ekonomikos dėstytojų profesinės bendruomenės saviidentifikacija ir interesai (Назарова, 2005), Rusijos universiteto ekonomikos dėstytojų sudaryta tipologija ir sociologinis portretas (Назарова, 2006).

Fiziškai ir psichiškai sveika asmenybė tampa modernios visuomenės idealu. Lietuvoje kūno kultūra ir sportas, aprėpiantis fizinį ir dvasinį asmenybės funkcionavimo lygmenis, yra reikšminga, neatskiriama akademinė studijų dalis. Universitetams, siekiantiems lanksčiai tenkinti žinių ir besimokančios visuomenės lūkesčius, reikia ieškoti bendrųjų profesinės bendruomenės pagrindų, būtinų sėkmingam mokymui ar specialistų perkvalifikavimui (Kraujutaitytė, 2002). Taigi tikslinga analizuoti, kuo universiteto kūno kultūros dėstytojų bendruomenės nariai yra panašūs ir ką jie turi bendro savo profesiniu identitetu: vienodų ypatybių ar požymių, kurie susiformuoja dėl socialinės sąveikos. Visgi mums nepavyko rasti tyrimų, kurių metu būtų analizuojamas šio straipsnio problematis klausimas: *Kokia Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto raiška?*

Tyrimo objektas. Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto raiška.

Tikslas — atskleisti Lietuvos universitetų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto raišką.

TYRIMO METODIKA

Tiriamieji. Siekdami imties homogeniškumo, kūno kultūros dėstytojais laikėme tuos asmenis, kurie tyrimo metu dirbo pedagoginį-mokslinį darbą Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų (Kauno medicinos universiteto, Lietuvos žemės ūkio universiteto, Klaipėdos universiteto, Mykolo Romerio teisės universiteto, Šiaulių universiteto, Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto) kūno kultūros katedrose ir pagal savo veiklos pobūdį panašiose Lietuvos kūno kultūros akademijos praktinių disciplinų katedrose (individualių sporto šakų, kūno kultūros ir gimnastikos, sportinių žaidimų). Tiriant sukonstruota 120 tiriamųjų imtis (60 vyrų ir 60 moterų), sudaranti Lietuvos aukštųjų

I rodiklio intervalas	I rodiklio interpretacija
Nuo 0,50 iki 1,00	Tikrai sutinku / Labai svarbu
Nuo 0,00 iki 0,49	Sutinku / Svarbu
Nuo -0,01 iki -0,49	Nesutinku / Nesvarbu
Nuo -0,50 iki -1,00	Tikrai nesutinku / Visai nesvarbu

1 lentelė. Standartizuoto rodiklio interpretacija

universitetinių mokyklų kūno kultūros disciplinų dėstytojų visumą.

Metodai. 2008—2009 m. nustatant Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų dėstytojų profesinį identitetą sudarytas nestandartizuotas klausimynas J. W. Jackson (2002) ir I. B. Nazarova (Назарова, 2005) tyrimų pagrindu. Analizuoti Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto konstravimo požymiai: sportinis kryptingumas, emocinis santykis su universitetu ir dėstytojo profesija, požiūris į pedagoginės-mokslinės veiklos perspektyvą ir į akademinės bendruomenės narių tarpasmeninius santykius. Tam, kad klausimyno tekste naudoti terminai būtų vienareikšmiškai suprasti, vietoje termino *aukštoji universitetinė mokykla*, vartotas terminas *universitetas / akademija*. Norint garantuoti tiriamųjų anonimiškumą, kiekvienas klausimynas buvo įdėtas į A4 formato užklįjuijamą voką ir įteiktas tiriamajam (atsako dažnis 80%). Penktadalis klausimynų grąžinti neužklįjuotose vokuose.

Statistinė analizė. Tiriamieji, išreiškdami savo nuomonę, kiekvieną teiginį vertino balais, pasirinkdami vieną iš penkių galimų atsakymo variantų: nuo 1 balo — „tikrai nesutinku“, iki 5 balų — „visiškai sutinku“, o gauti duomenys standartizuojami reikšmių intervalu nuo -1 iki 1. Tokiu būdu buvo skaičiuojamas teiginio standartizuotas rodiklis *I* pagal formulę:

$$I = \frac{-1 \times n_1 - 0,5 \times n_2 + 0,5 \times n_3 + 1 \times n_4}{n_1 + n_2 + n_3 + n_4},$$

čia n_1 — tiriamųjų, kurie teiginį vertino „tikrai nesutinku“, skaičius (1); n_2 — tiriamųjų, kurie teiginį vertino „nesutinku“, skaičius (2); n_3 — tiriamųjų, kurie teiginį vertino „sutinku“, skaičius (4); n_4 — tiriamųjų, kurie teiginį vertino „tikrai sutinku“, skaičius (5); skaitmenys -1; -0,5; 0,5; 1 — vertinimo balo svertiniai koeficientai. Tiriamųjų, kurie vertindami neturėjo nuomonės, skaičius n_3 (3) rodiklio *I* skaičiavimui įtakos neturi, nes vertinimo balo svertinis koeficientas lygus 0. Standartizuotų *I* reikšmių interpretacija pateikiama 1 lentelėje (plačiau apie tai žr. Rastauskienė ir kt., 2007).

Statistinės procedūros atliktos *SPSS 13 for Windows* programa. Universiteto dėstytojo profesinio identiteto skalė faktorizuota naudojant pagrini-

dinių faktorių atrankos metodą *Extraction Method: Principal Component Analysis* Varimax pasukimu ir Kaizerio normalizacija *Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization*. Koreliacijos, mažesnės nei 0,4 nevertintos. Duomenų tinkamumas faktorinei analizei vertintas Kaiser-Meyer-Olkin imties adekvatumo koeficientu (KMO) ir Bartleto testo patikimumu ($p < 0,05$). Faktorių skalės laikytos suderintomis, jei vidinio suderinamumo Kronbacho α koeficientas yra ne mažesnis kaip 0,5.

Gauti faktorių duomenys perskirsti kvartiliais ir naudoti asociacinės analizės χ^2 procedūrų metu. Analizuojant laikytasi šio metodo taikymo tvarkos — 80% lentelės tikėtinų dažnių buvo ne mažiau kaip 5. Lyginamų grupių imtys parenkamos atsižvelgiant į W. C. Van Voorhis ir L. B. Morgan (2001) statistinio tyrimo taisyklės. Skirtumai laikyti statistiškai patikimais, esant ne didesnei kaip 5% paklaidai ($p < 0,05$).

REZULTATAI

Daugiau kaip trys ketvirtadaliai tiriamųjų (81%) mokykliniais ir studijų metais beveik kasdien lankė treniruotes ir siekė sportinių rezultatų, kiek daugiau nei dešimtadalis (14%) taip pat sportavo, tačiau nesiekė rezultatų, likusieji (5%) lankė tik kūno kultūros pamokas. Tiriamųjų sportinių pasiekimų sklaida pateikiama 2 lentelėje.

Iš lentelės duomenų matyti, kad du penktadaliai tiriamųjų iki universitetinių studijų pabaigos tapo miesto ar rajono varžybų nugalėtojais, pusė tiriamųjų — respublikinių čempionatų prizininkais. Beveik kas penkioliktas dabartinis Lietuvos aukštosios universitetinės mokyklos dėstytojas yra olimpinių žaidynių ar Europos / pasaulio čempionatų prizininkas. Gauti duomenys rodo, kad prizininkų pasiskirstymas pagal varžybų rangą išliko ir baigus universitetines studijas.

Daugiau nei pusė tiriamųjų (67%) teigia, kad tėvai mokykliniais metais skatino sportuoti, tačiau tik ketvirtadalį (27%) tėvai skatino rinktis kūno kultūros ir sporto krypties studijas universitete. Dvigubai dažniau (55%) buvo nurodyta,

2 lentelė. Tiriamųjų sportinių pasiekimų sklaida (%)

Varžybų rangas	Prizininkų skaičius iki universitetinių studijų pabaigos	Prizininkų skaičius po universitetinių studijų
Miesto / rajono varžybos	40	41
Lietuvos čempionatai	52	52
Europos / pasaulio čempionatai Olimpinės žaidynės	8	7

Pav. Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto skalės standartizuotų rodiklių sklaida

kad sieti savo profesinę ateitį su sportu skatino treneriai ir kūno kultūros mokytojai. Daugumos tiriamųjų pirmosios pakopos universitetinės studijos buvo susijusios su kūno kultūra ir sportu (86%). Du trečdaliai (77%) tiriamųjų įgijo socialinių mokslų srities kvalifikaciją, trečdalis (22%) — biomedicinos mokslų. Asmenys, įgiję fizinių ir technologijos mokslų kvalifikaciją, sudaro tik 1% mūsų tirtos kūno kultūros dėstytojų imties.

Su teiginiu, kad universiteto dėstytojo profesija — tai veikiau galimybė užsidirbti pragyvenimui nei profesinė savirealizacija, nesutiko du trečdaliai tirtų kūno kultūros dėstytojų (68%). Kiek mažiau tiriamųjų nesutiko, kad universiteto dėstytojo darbas — tai veikiau karjera nei profesinė savirealizacija (64%). Beveik devyni iš dešimties tiriamųjų mano, kad universiteto dėstytojo darbas yra jo profesinis pašaukimas (88%). Daugiau nei pusė tiriamųjų yra tekę dirbti kitoje profesinėje

sirtyje, reikalaujančioje aukštojo išsilavinimo, daugiau nei 3 metus (57%). Daugiau kaip du trečdaliai tiriamųjų teigia, kad kūno kultūros dėstytojo pareigos universitete yra jų profesinis pašaukimas ir pagrindinis pragyvenimo šaltinis (80%).

Taip pat analizuotas Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų emocišnis santykis su profesija ir universitetu, požiūris į pedagoginės-mokslinės veiklos galimybes ir į akademinės bendruomenės narių tarpasmeninius santykius. Šių profesinio identiteto požymių standartizuotų rodiklių sklaida pateikiama paveiksle.

Daugiau nei trys ketvirtadaliai dabartinių Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų pozityviai vertina savo priklausomybę universitetui, du trečdaliai apklaustųjų pritaria teiginiais apie tarpusavio bendravimą ir mano, kad yra tam tikros pragmatinės sąlygos pedagoginei-mokslinei veiklai. Daugiau kaip trys

Eil. Nr.	Požymiai	Faktoriai	
		Emocinis pozityvumas	Veiklos galimybės
1.	Aš didžiuojuosi, kad dirbu aukštojoje (universitete / akademijoje)	0,85	
2.	Jei galėčiau rinktis iš naujo, vėl norėčiau dirbti universitete / akademijoje	0,85	
3.	Kai kalbu apie universiteto / akademijos kolegas, dažniau vartoju įvardį MES, o ne JIE	0,58	
4.	Manojo universiteto / akademijos sėkmė yra mano sėkmė	0,54	
5.	Manau, kad mano profesinė (universiteto dėstytojo) karjera klostosi sėkmingai	0,66	
6.	Buvimas universiteto / akademijos dėstytoju yra svarbi mano gyvenimo dalis	0,79	
7.	Manau, kad universiteto / akademijos kūno kultūros dėstytojo profesija bus prasminga / reikalinga ateities visuomenei	0,48	
8.	Mano universitete / akademijoje sąlygos dirbti yra pakankamai geros, tereikia jomis pasinaudoti		0,80
9.	Studentų ir dėstytojų santykiai yra tokie, kokių ir tikiuosi		0,70
10.	Universiteto / akademijos darbuotojų tarpusavio santykiai yra tokie, kokių ir tikiuosi		0,83
11.	Aš esu tipiškas dėstytojas, turintis universiteto / akademijos dėstytojams būdingus bruožus		0,41
12.	Mano universitete / akademijoje galima atlikti gana rimtus mokslinius tyrimus		0,57
13.	Manau, kad dirbdamas universiteto / akademijos dėstytoju save realizuoju		0,58
Faktoriaus dispersija		40,5%	12,3%
Skalės vidinio suderinamumo Kronbacho α koeficientas		0,85	0,78
KMO ir Bartleto testo patikimumas		p < 0,01	
<i>Kaiser-Meyer-Olkin</i> imties adekvatumo koeficientas		0,88	

3 lentelė. Faktorinės analizės rezultatai ir skalių vidinis suderinamumas

ketvirtadaliai kūno kultūros dėstytojų teigia, kad didžiuojasi dirbą aukštojoje mokykloje ir vėl rinktųsi šią instituciją savo darbo vietoje. Kalbėdami apie savo aukštąją universitetinę mokyklą, tiriamieji dažniau vartoja įvardį MES, o ne JIE ir mano, kad jų aukštosios universitetinės mokyklos sėkmė yra ir jų pačių sėkmė. Pusė tiriamųjų suvokia save kaip tipišką dėstytojo profesijos atstovą, turintį universiteto dėstytojams būdingų bruožų. Daugiau kaip trys ketvirtadaliai tiriamųjų mano, kad buvimas aukštosios universitetinės mokyklos dėstytoju yra svarbi jų gyvenimo dalis, kad jų profesija bus prasminga ir ateities visuomenei, tačiau tik dviejų trečdalių nuomone asmeninė profesinė karjera klostosi sėkmingai. Du trečdaliai tirtų kūno kultūros dėstytojų teigia, kad dirbdami universitete jie save realizuoja. Tik pusė apklaustųjų teigia, kad sąlygos dirbti universitete yra geros, o daugiau nei pusė nemato galimybių atlikti labai svarbius mokslinius tyrimus savajame universitete. Trys ketvirtadaliai apklaustųjų teigia, kad juos tenkina tarpusavio santykiai su studentais, tačiau tik pusė teigiamai vertina bendravimo santykius su aukštosios universitetinės mokyklos darbuotojais.

Faktorizavus profesinio identiteto tyrimo duomenis gauta dviejų faktorių matrica, kurios suminė dispersija — 52,8%. Pirmas pavadintas emocinio pozityvumo faktoriumi. Jam priskirti 1—7 teiginiai. Antras — veiklos galimybių faktoriumi. Jam priskirti 8—13 teiginiai. Visi faktorinės analizės rezultatai, skalių vidinis suderinamumas ir *Kaiser-Meyer-Olkin* imties adekvatumo koeficientas pateikiami 3 lentelėje.

Faktorinės analizės transformuotų duomenų asociacinės χ^2 analizės metu lyties, darbo trukmės, mokslinio laipsnio ar aukštosios universitetinės mokyklos krypties (pvz., kūno kultūros) kintamųjų sąsaja su emocinio pozityvumo ir veiklos galimybių faktoriais nepastebėta.

REZULTATŲ APTARIMAS

Kaip prasminis profesinio kryptingumo komponentas, profesinis identitetas išreiškia profesinės veiklos poreikį ir pasirengimą jai. Gabumai sportui dažnai pastebimi pirmaisiais mokykliniais metais ar anksčiau. Nuo labai ankstyvo amžiaus daugelei jaunų žmonių sportinių gabumų tobulinimas gali tapti pačiu svarbiausiu ne tik jų, bet ir jiems

artimų asmenų (tėvų, mokytojų, trenerių) interese. Abituriento profesinio apsisprendimo genezėje dažniausiai vyrauja teigiamos emocijos: meilė pasirinktai sporto šakai, pomėgis varžytis, noras būti visų pastebėtam, pripažintam, troškimas pakeliauti ir kt. (Miškinis, 2000). Asmenybės kryptingumo pagrindą formuoja jo vertybinių orientacijų sistema. Skirdami daug metų sportui vaikai, vėliau jaunuoliai įtvirtina sportą (kūno kultūrą) kaip vertybę asmeninėje vertybių sistemoje. Įžengdamas į akademinį pasaulį asmuo patenka į erdvę, kurioje galima realizuoti interesus, atskleisti savo gebėjimus, puoselėti ne tik sporto, bet ir akademinės vertybes. Studijos universitete — laikotarpis, kai asmuo realiai susipažįsta su universiteto kūno kultūros dėstytojo profesija. Iki studijų aukštojoje universitetinėje mokykloje kūno kultūros dėstytojo profesijos vaizdas yra difuzinis, labiau sietinas su studijų kryptimi. Tai laikotarpis, kurio metu vyksta paruošiamasis profesinės identifikacijos etapas: formuojamas būsimos profesijos vaizdas: apsvairstoma profesijos reikšmė sau ir visuomenei, suvokiami šiuolaikiniai profesijos reikalavimai ir profesinės perspektyvos (Гарбюзова, 2007). Asmuo į universiteto kūno kultūros dėstytojo profesiją gali žiūrėti kaip į galimybę užsidirbti pragyvenimui, profesinę karjerą, savirealizacijos priemonę ar pašaukimą. Dauguma tirtų kūno kultūros dėstytojų nurodo, kad universiteto dėstytojo darbas yra veikiau profesinis pašaukimas bei profesinė savirealizacija nei tik galimybė užsidirbti pragyvenimui ar karjeros siekis. Asmenys, dirbę kitoje profesinėje srityje, reikalaujančioje aukštojo išsilavinimo, gali giliau suvokti save ir stipriau identifikuoti tokio požiūrio pagrindą.

Identifikacijos procesas nagrinėja, kaip psichologinė struktūra sudaro sąlygas atsiskleisti socialinio pasaulio suvokimui. Socialinio identiteto egzistavimo pagrindas — socialinė kategorizacija ir grupinė identifikacija, kurių pagalba įvardijamas realaus socialinio junginio egzistavimas. (Tajfel, Turner, 1986). Emocinio pozityvumo požymiai gali būti suvokiami kaip universiteto kūno kultūros dėstytojo profesinės savikategorizacijos pagrindas, formuojantis vienokius ar kitokius požiūrius į profesinę veiklą. Tyrimo duomenys rodo, kad universiteto kūno kultūros dėstytojo identiteto požymiai emociškai pozityvūs — labai išryškėja: pasididžiavimas, savo orumo pajautimas, profesijos prasmės suvokimas. Požiūris į mokslinės-pedagoginės veiklos realizavimo galimybes reiškiasi pozityviais akademinės bendruomenės narių tarpusavio santykiais, savirealizacija, mokslinės veiklos perspektyva. Sutinkamai su J. C. Turner ir kt. (1987) socialinės

kategorizacijos samprata, stiprios savikategorizacijos metu vykstant socialiniam palyginimui įgyjamos elgesio formos, būdingos konkrečiai socialinei kategorijai. I. B. Nazarovos (Назарова, 2005) požiūriu, jei asmuo dirba universiteto dėstytoju, tai jo identiškumas reiškiasi net ir tada, kai identifikuoja save kaip konkrečios profesijos, nesusietos su dėstyumu, atstovą (pvz., universiteto ekonomikos dėstytojas identifikuoja save kaip buhalterį).

Veiklos galimybių požymiai rodo kūno kultūros dėstytojų identifikacijos su įvairiomis akademinėmis grupėmis stiprumą. Identifikacijos objektu gali būti tiek pats socialinis junginys (asmenų grupė ar bendruomenė), tiek šio socialinio junginio puoselėjamos vertybės ir normos. Pirmu atveju asmuo tam tikru lygmeniu jaučia savo bendrumą su kitais, antru — pritaria socialinio junginio tikslams ir idėjoms (Tajfel, Turner, 1986; Savanavičienė, Šilingienė, 2005; Eropova, 2007). Rinkimosi procesas yra abipusis — žmogus ieško ir renkasi grupę, kurios nariu būdamas galėtų geriausiai patenkinti savo poreikius, o grupė renkasi narius, kurie įdėtų didžiausią indėlį grupės nariams siekiant bendro tikslo (Legkauskas, 2005). Konkrečiomis socialinėmis situacijomis išryškėja šie identifikacijos proceso ypatumai: 1) jei neįvyksta socialinės kategorizacijos procesas, tai negali būti ir socialinio palyginimo, elgesio formų, sietinų su socialine kategorija (pvz., universiteto dėstytojo), įgijimo; 2) skirtingomis socialinėmis situacijomis lemiamais tampa nevienodi socialiniai požymiai (pvz., vienomis situacijomis svarbiausiu požymiu gali būti religija, kitomis — kalba, trečiomis — sportinė patirtis); 3) sava ir kitos grupės palyginamos referentiškų grupių palyginimo pagrindą. Kūno kultūros dėstytojas ieškos pozityvaus skirtumo lygindamas, kokiomis ypatybėmis (vertybėmis, nuostatomis, darbo sąlygomis ar pan.) jo universiteto bendruomenė yra geresnė už kitas. Pozityvių skirtumų paieška nevyks atsitiktinai (kūno kultūros dėstytojas disciplininės specializacijos prasme nelygins savęs su techninių ar humanitarinių mokslų dėstytojais), o vyks tikslingai (bus palyginamos tik įvairių universitetų socialinių ar biomedicinos mokslų profesinės bendruomenės). Ieškant pozityvių skirtumų, įvairūs procesai (informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra, Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą ir pan.) suteikia universiteto kūno kultūros dėstytojui galimybę lygintis ne tik su savo šalies, bet ir su kitų šalių universitetų kūno kultūros dėstytojais.

Emocinio pozityvumo faktorius rodo stiprią Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinę savikategorizaciją. Veiklos

galimybių faktorius — vidutinio stiprumo identifikaciją su įvairiomis akademinėmis grupėmis. A. I. Pritchidko (Прихидько, 2006), tyrinėjusi aštuoniolikos Rusijos miestų mokslinių tyrimų institutų ir aukštųjų mokyklų dėstytojų socialinę adaptaciją, teigia, kad mokslininkų, dirbančių gamtos mokslų srityje, grupinė identifikacija yra stipresnė nei dirbančių humanitarinių-socialinių mokslų srityje. Humanitarai labiau linkę dirbti individualiai ir identifikuoti save su pasauliniu mokslu. Tuo tarpu gamtamokslininkai labiau linkę identifikuotis su mokslinio tyrimo kolektyvu, pritari jo tikslams ir požiūriams, vertinti kolektyvo narius kaip emociškai artimus asmenis. Remdamasis savo apklausos ir kitų autorių tyrimų duomenimis, T. Becher (1989) akademinė disciplinų kultūros teorijoje teigia, kad priklausymas skirtingoms mokslo disciplinoms formuoja dėstytojų bendruomenės kultūrų įvairovę, o asmens narystė konkrečioje bendruomenėje priklauso ir nuo to, kaip jis išmoksta tam tikros mokslo srities profesinį žodyną ir kiek asmuo yra lojalus grupės išpažįtoms normoms (Becher, 1989; Scheff, 1995; Samalavičius, 2006). Vadinasi, kiekviena bendruomenė turi specifinių saviškių identifikavimo požymių,

kurie pasak V. Price (1989), funkcionuoja kaip interpretatorius — socialinė-psichologinė struktūra nuomonei suformuoti, o ne ją keisti.

IŠVADOS

1. Mokyklinių ir studijų metais susiformavęs sportinis kryptingumas yra svarbi aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto atsiradimo dalis ir tolesnio jo konstravimo prielaida.
2. Lietuvos aukštųjų universitetinių mokyklų kūno kultūros dėstytojų profesinio identiteto savikategorizacijos lygmuo emociškai pozityvus — labai išryškėja: savo orumo pajautimas, pasididžiavimas aukštąja universitetine mokykla kaip darbo institucija, universiteto dėstytojo profesijos prasmingumo suvokimas. Identifikacijos su įvairiomis akademinėmis grupėmis lygmuo yra silpnesnis ir reiškiasi šiomis mokslinės-pedagoginės veiklos realizavimo galimybėmis: pozityviais akademinės bendruomenės narių tarpusavio santykiais, savirealizacija, mokslinės veiklos perspektyva.

LITERATŪRA

- Arnold, J. (1997). *Managing Careers into the 21st Century*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Bailyn, L. (2003). Academic careers and Gender Equity: Lessons learned from MIT. *Gender Work and Organization*, 10 (2), 137—153.
- Becher, T. (1989). *Academic Tribes and Territories*. Buckingham: Open University Press/SRHE.
- De Simone, D. M. (2001). Identity of the university professor is formulated overtime requiring self-discovery followed by being an intellectual scholar and teacher. *Education*, Winter, 283—295.
- Jackson, J. W. (2002). Intergroup attitudes as a function of different dimensions of group identification and perceived intergroup conflict. *Self and Identity*, 1, 11—33.
- Krabi, K. (2005). University teacher's professional identity and its construction. In *VII International Summer School in Lifelong Learning*. Roskilde University.
- Kraujutaitytė, L. (2002). Universitetinio ugdymo pagrindai: profesinių sambūrių vertybės. *Socialinis darbas*, 2 (2), 16—23.
- Legkauskas, V. (2005). Relative importance of social needs in task group selection. *Socialiniai mokslai*, 1 (47), 26—32.
- Miškinis, K. (2000). *Kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo tobulinimas: monografija*. Kaunas: LKKA.
- Nir, A. E., Zilberstein-Levy, R. (2006). Planning for academic excellence: Tenure and professional considerations. *Studies in Higher Education*, 5 (31), 537—554.
- Nixon, J. (1996). Professional Identity and the restructuring of higher education. *Studies in Higher Education*, 21 (1), 5—10.
- Price, V. (1989). Social identification and public opinion: Effects of communicating group. *Public Opinion Quarterly*, 53, 197—224.
- Rastauskienė, G. J., Šeščilienė, I. M., Tilindienė, I. (2007). Studentų nuomonės apie studijų dalykų dėstymo kokybę tyrimo duomenų vertinimo metodologinis pagrindimas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2 (65), 56—63.
- Samalavičius, A. (2006). Akademinės bendruomenės ir universiteto kultūros. *Logos*, 46, 6—13.
- Savanavičienė, A., Šilingienė, V. (2005). *Darbas grupėse*. Kaunas: Technologija.
- Scheff, T. J. (1995). Academic Gangs. *Crime, Law, and Social Change*, 23, 157—162.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. In S. Worchel, W. G. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (2nd ed.). Chicago: Nelson Hall.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., Wetherell, M. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-categorization Theory*. Oxford: Blackwell.
- Valackienė, A. (2005). Profesinės karjeros procesas: teoriniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: 5 Ernesto Galvanausko tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga* (pp. 382—387). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Van Voorhis, W. C., Morgan, L. B. (2001). Statistical rules of thumb: What we don't want to forget about sample sizes. *Psi Chi Journal of Undergraduate Research*, 6 (4), 139—141.
- Гарбузова, Г. В. (2007). Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студен-

тов. *Управление общественными и экономическими системами*, 1, 1—11. Prieiga internetu: www.bali.ostu.ru/umc/arhiv/2007/1/Garbuzova.doc

Гиниатуллина, Е. И. (2007). *Кризис профессиональной идентичности выпускников ВУЗа: материалы XIV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов—2007»* (с. 569—570). Москва: МГУ.

Егорова, Н. Н. (2007). *Психологические особенности профессионального отчуждения педагогов: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата психологических наук*. Екатеринбург: Российский государственный профессионально-педагогический университет.

Ермакова, З. В. (2007). *Формирование профессиональной идентичности на стадии адепта как залог успешной профессионализации (на примере социальных педагогов): материалы докладов XIV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов»*. Москва: МГУ. С. 1—2. Prieiga internetu: www.lomonosov.econ.msu.ru/2007/16/Ermakova_ZV.pdf

Назарова, И. Б. (2005). *Преподаватели экономических дисциплин: профессиональный потенциал, особенности занятости и трудовой мотивации*. Москва: МАКС Пресс.

Назарова, И. Б. (2006). Типология преподавателей высшей школы. *Социологические исследования*, 11, 115—119.

Поваренков, Ю. П. (2002). *Психологическое содержание профессионального становления человека*. Москва.

Прихидько, А. И. (2006). *Социально-психологический анализ адаптации учёных к социальным изменениям: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата психологических наук*. Москва: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова.

Трандина, Е. Е. (2005). Профессиональная идентичность как показатель профессиональной пригодности. Актуальные проблемы экономики и управления: Теория и практика. *Материалы научной конференции*. Вологда: Северо-Западная академия государственной службы. С. 232—235.

Шнейдер, Л. Б. (2001). *Профессиональная идентичность: структура, генезис и условия становления: автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора психологических наук*. Москва: Московский педагогический государственный университет.

Юленкова, И. Г. (2008). К вопросу о понятии профессиональной идентичности преподавателя вуза. В *докладах III Всероссийского социологического конгресса «Социология и общество: проблемы и пути взаимодействия»*. Москва. Prieiga internetu: http://www.isras.ru/abstract_bank/1210596208.pdf

EXPRESSION OF PROFESSIONAL IDENTITY IN PHYSICAL EDUCATION TEACHERS WORKING AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Giedrė Judita Rastauskienė, Kęstutis Kardelis, Laimutė Kardelienė, Saulius Kavaliauskas
Lithuanian Academy of Physical Education, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

The study is aimed to analyse the expression of professional identity in physical education teachers working at Lithuanian university-type higher education institutions: part of personal identity that determines person's attitudes to professional activities and his or her behaviour in professional situations. The participants of the study were 120 University teachers (60 males and 60 females) from nine Lithuanian higher education institutions comprising a representative sample of physical education teachers working at university-type higher education institutions in Lithuania. A non-standardised data collection tool was developed by the researchers on the basis of the work of other scientists (Jackson, 2002; Nazarova, 2005). The questionnaire helped to identify the expression of professional identity in physical education teachers: their relation to profession and the University, their attitude toward teaching and research activities and interpersonal relations in the workplace. The study also looked at the correlation between teachers' professional orientation and their former sports achievements. The teachers' attitudes were interpreted applying data standardisation, factor analysis and non-parametric statistics showed that respondents' self-categorized level of professional identity was expressed by strong positive emotional attitudes: self-esteem, appreciation of higher education institution as the workplace, perception of the meaning and purpose of teacher's profession. The level of identification with different academic groups was weaker and it was noticed in the opportunities for realising teaching and research activities: positive interpersonal relations in the academic community, self-realisation and prospects in research. Teachers' orientation to sports that had been formed during their study years at school and university was an important factor in the conception of their professional identity and a precondition for its further development.

Keywords: university, physical education, university teacher identity, professional identity.

Gauta 2009 m. gegužės 6 d.
Received on May 6, 2009

Priimta 2009 m. gegužės 26 d.
Accepted on May 26, 2009

Giedrė Judita Rastauskienė
Lietuvos kūno kultūros akademija
(Lithuanian Academy of Physical Education)
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 686 72718
E-mail g.rastauskiene@lkka.lt